

0-6 Aylık Bebeği Olan Annelerin Bebek Beslenmesine İlişkin Tutumları ve Tamamlayıcı Besine Geçiş Süreleri

Bihter Akın¹ , Eda Demir² , Aleyna Gürdal³ , Sema Yılmaz¹

¹Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Konya, Türkiye

²Haymana Devlet Hastanesi, Ankara, Türkiye

³Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Rize, Türkiye

Bihter AKIN, Dr. Öğr. Üyesi
Eda DEMİR, Ebe
Aleyna GÜRDAL, Ebe
Sema YILMAZ, Prof. Dr.

Bu çalışma 6. Uluslararası 10. Ulusal Ebelik Öğrencileri Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuş ve kongre kitabında basılmıştır.

İletişim: Bihter Akın
Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Ebelik Bölümü, Konya, Türkiye
Tel: +905056703228
E-Posta: bihterakin@yahoo.com

Gönderilme Tarihi : 25 Kasım 2019
Revizyon Tarihi : 04 Mart 2020
Kabul Tarihi : 12 Nisan 2020

ÖZET

Amaç: Çalışma, 0-6 aylık bebeği olan annelerin bebek beslenmesine ilişkin tutumları ve tamamlayıcı besine geçiş sürelerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yöntem: Tanımlayıcı tipte olan çalışmaya bir Aile Sağlığı Merkezi'ne başvuru yapan 0-6 aylık bebeği olan 159 anne dahil edilmiştir. Veriler literatür doğrultusunda oluşturulan soru formu ve Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği ile toplanmıştır.

Bulgular: Annelerin %73'ü doğum öncesi dönemde, %57'si ise doğum sonrası dönemde emzirme ve anne sütü ile ilgili herhangi bir eğitim almadığını belirtmiş ve %87'si doğumdan sonra ilk yarım saate emzirmeye başlamıştır. Tamamlayıcı besine geçen anneler arasında %36.5'inin bebeği 6. ayını tamamlamadan önce tamamlayıcı gıdaya geçtiği belirlenmiştir. Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği toplam puanına bakıldığında ise, annelerin ölçek toplam puan ortalaması 62.55 ± 5.39 bulunmuştur (min=17, max=85).

Sonuç: Çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda annelerin doğum sonu ilk yarım saatte büyük oranda emzirmeye başladığı, ancak sonraki dönemde emzirmenin devamlılığının istenen düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Ölçek toplam puan ortalamalarına bakıldığında ise annelerin bebeklerini anne sütü ile beslemeye yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Kadınlara doğum öncesi ve sonrası dönemde etkin bir şekilde verilecek olan anne sütü ve emzirme eğitimi, anne sütü ile beslenmenin devamlılığına ve annelerin bebek beslenmesine ilişkin tutumlarının daha olumlu bir hale gelmesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar sözcükler: Emzirme, tamamlayıcı besin, tutum, ebelik

Attitudes of Mothers with Babies of 0-6 Months of age Regarding Infant Nutrition and Transition Times to Complementary Feeding

ABSTRACT

Aim: The study was carried out to determine the attitudes towards infant feeding of mothers with babies of 0-6 months and their transition time to complementary food.

Methods: 159 mothers with 0-6 months old babies who applied to a Family Health Center were included in this descriptive study. The data were collected using the questionnaire created in line with the literature and Infant Feeding Attitude Scale/The Iowa Infant Feeding Attitude Scale (IIFAS).

Findings: According to the results of the study, 72.3 % of the mothers before giving birth and 57.4 % of the mothers after giving birth remarked that they didn't have any knowledge about breastfeeding and breast milk. Also, 84% of them started breastfeeding in the first 30 minutes of birth. On the other hand, only 63.8% of them fed their babies with breast milk and 36.5% of the mothers switched to complementary feeding before completing their 6th month. When Infant Feeding Attitude was analyzed, mothers' total average score was found 62.55 ± 5.39 (min = 17, max = 85).

Results: In conclusion, during the first period of giving birth, most of the mothers started feeding with breast milk. After that period, they gave up feeding with breast milk. Breast feeding was not enough as it was wanted. Mothers are positive to feeding their babies with breast milk if we look at the Infant Feeding Attitude Scale. After and before giving birth; if women are taught about breast milk and breastfeeding, it will contribute to continuing feeding with breast milk and mothers will know better how to feed their babies.

Keywords: Breastfeeding, complementary feeding, attitude, midwifery

Emzirmenin hem bebek hem de anne sağlığı üzerinde kısa ve uzun vadeli olumlu etkileri bulunmaktadır (1, 2). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), bebeklerin yaşamlarının ilk altı ayında sadece anne sütü ile beslenmesini ve anne sütünün bebek en az iki yaşına gelene kadar beslenmenin önemli bir parçası olarak devam ettirilmesini önermektedir (3). Tüm bebeklerin ilk iki yıl boyunca emzirilmesi, her yıl beş yaşın altındaki çok sayıda çocuğun hayatını kurtarmaktadır (4). Emzirmenin özellikle bebek ve çocuk ölümlerini önlemedeki rolü düşünüldüğünde; sağlık profesyonellerinin anneleri emzirmeye teşvik etmesi ve emzirmenin devamlılığının sağlanması için yapacağı çalışmalar oldukça değerlidir. Ülkemizde de diğer ülkelere paralel şekilde emzirmenin erken dönemde başlatılması ve sürdürülmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmektedir. Buna rağmen TNSA 2018 verilerine göre sadece anne sütü ile beslenme oranının 0-1 aylık dönemde %59 olduğu ancak 2-3 ayda %45'e, 4-5 aylık dönemde de %14'e kadar düştüğü belirlenmiştir (5). Annelerin çoğunluğu doğumdan sonraki ilk yarım saat içinde bebeklerini emzirmeye başlamakta, ancak emzirmeyi başarılı bir şekilde sürdürememektedir. Emzirmeye başlama ve devam etme durumları ise; anne yaşı, eğitim düzeyi ve aile geliri gibi sosyo-demografik faktörlerin yanı sıra (6-8), annelerin ve annelere sosyal destek sağlayan kişilerin emzirmeye ve bebek beslenmesine yönelik tutumundan da etkilenmektedir (9,10). Anneler bebek beslenmesine karşı olumlu bir tutum geliştirdiğinde emzirmeye başlama zamanı, emzirme ve tamamlayıcı gıdaya geçiş süreleri de olumlu etkilenmektedir (6, 11, 12). Sağlık çalışanları tarafından emziren annelerin bebek beslenmesine yönelik tutumları değerlendirilerek bebeğini besleme eğilimi belirlenebilmektedir (13). Doğum sonu dönemdeki takiplerde annenin tutumuna yönelik bu değerlendirme; özellikle erken dönemde tamamlayıcı gıdaya geçme eğilimi olan anneleri belirlemek ve varsa bu eğilimin nedenlerine yönelik önlemleri almak açısından önemlidir. Çalışma bir Aile Sağlığı Merkezi'ne kayıtlı olan 0-6 aylık bebeği olan annelerin bebek beslenmesine ilişkin tutumları ve tamamlayıcı besine geçiş sürelerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Türü

Çalışma 0-6 aylık bebeği olan annelerin bebek beslenmesine ilişkin tutumları ve tamamlayıcı besine geçiş sürelerini belirlemek amacıyla planlanan tanımlayıcı bir çalışmadır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Çalışma bir Aile Sağlığı Merkezi'nde 15 Ocak 2019- 15 Mart 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini 15 Ocak 2019- 15 Mart 2019 tarihleri arasında araştırmanın yapılacağı Aile Sağlığı Merkezi'ne başvuran 0-6 aylık bebeği olan tüm anneler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem büyüklüğü G*Power 3.1.7 programı ile bilinen puanı (66.70±3.41) (13) 1 puanlık sapma içinde %95 güçle 154 kişi olarak hesaplanmış olup çalışmaya toplam 159 anne dahil edilmiştir.

Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri

Bebeği termde doğmuş (37 ila 42. gebelik haftaları arasında) 0-6 aylık (6. ayını dolduranlar dahil) bebeği olan tüm anneler araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma Dışında Kalma Kriterleri

Preterm doğan bebeklerin anneleri, emmeyi güçleştirecek herhangi bir hastalığı olan bebeklerin anneleri, doğumdan sonra herhangi bir nedenden dolayı yenidoğan yoğun bakımda yatmış olan bebeklerin anneleri araştırmaya dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada literatür doğrultusunda oluşturulan Tanımlayıcı Özellikler Soru Formu, Annelerin Tamamlayıcı Besine Geçiş Sürelerini Belirlemeye Yönelik Bilgi Formu ve Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği kullanılmıştır.

Tanımlayıcı Özelliklere İlişkin Soru Formu

Literatüre dayanarak hazırlanan katılımcıların sosyodemografik özelliklerine (yaş, eğitim durumu, aile tipi, çocuk sayısı, anne çalışma durumu) ilişkin bilgileri içeren sekiz sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır.

Annelerin Tamamlayıcı Besine Geçiş Sürelerini Belirlemeye Yönelik Bilgi Formu

Literatüre dayanarak hazırlanan katılımcıların tamamlayıcı besine geçiş sürelerini etkileyen faktörleri anlamaya yönelik 13 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır.

Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği (IOWA)

Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği (Iowa Infant Feeding Attitude Scale- IIFAS) 1999 yılında De La Mora ve Russell tarafından kadınların emzirmeye karşı kadınların tutumlarını ve bebek emzirme süresini tahmini için geliştirilmiştir (14). Ölçek, beşli likert tipi olup madde sayısı 17'dir. Ölçekte bulunan sekiz madde formül mama, dokuz madde ise anne sütüyle besleme konusunda ifadeler içermektedir. Formül beslenmeye ait maddelerin puanlaması ters puanlama şeklinde yapılmaktadır. Toplam tutum puanı 17 ile 85 arasında değişmekte olup puanın düşük olması annenin biberonla beslemede, puanın yüksek olması ise emzirmede pozitif bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği Ekşioglu ve arkadaşları (2016) tarafından yapılmıştır (13). Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0.71 olarak saptanmıştır ($0.60 \leq \alpha < 0.80$). Ölçeğin kullanımı ile ilgili ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirliğini yapan kişilerden elektronik posta aracılığı ile izin alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın yapılması için etik kurul (2018/194) ve çalışmanın yapıldığı kurumdan onay alınmıştır. Annelere çalışma ile ilgili verilmiş ve çalışmaya katılmayı kabul eden annelerin sözel onamları alınmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından öz bildirim yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini tek bir Aile Sağlığı Merkezi'ne

başvuran annelerin oluşturması bu çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Annelerin bazı özellikleri ve bu özelliklerine göre Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği puan ortalamalarının karşılaştırılmasında değişkenler normal dağılım gösterdiği için üç ve daha fazla bağımsız ortalama arasındaki farkın anlamlılığının hesaplanmasında One-Way Anova testi, bağımsız iki grubun karşılaştırılması için de student t testi kullanılmıştır.

Bulgular

Annelerin Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği Puan ortalamalarının 61.57 ± 5.34 olduğu belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 85'tir. Kadınların yaş ortalaması 30.89 ± 4.56 olup %40.9'u 25-29 yaş aralığındadır. %66'sı ilköğretim, %13.9'u ortaöğretim, %20.1'i ise lisans ve lisansüstü eğitim mezunudur. Annelerin bazı özelliklerine göre dağılımları incelendiğinde çoğunluğunun çalışmadığı (%75.5), büyük oranda (%40) iki çocuk annesi oldukları belirlenmiştir. Annelerin %73'ü doğum öncesi dönemde, %57'si ise doğum sonu dönemde emzirme ile ilgili eğitim almamış, %87'si doğum sonu ilk yarım saatte emzirmeye başlamıştır. Çalışan annelerin çoğunluğu (%82.1) bebeği altıncı ayını doldurduktan sonra işe başlamıştır ve %85'i sadece anne sütü ile beslediği dönemde bebeklerinin doyduğunu düşünmektedir. Tamamlayıcı gıdaya geçen anneler arasında annelerin çoğunluğunun (%63.5) bebeği altıncı ayını doldurduktan sonra tamamlayıcı gıdaya geçtiği belirlenmiştir ve annelerin %36'sı emzik ve biberon kullanmaktadır (Tablo 2). Annelerin bebek beslenmesi tutumlarının; annenin yaşı, eğitim ve çalışma durumu, doğum öncesi dönemde emzirme ile ilgili eğitim alma durumu, çocuk sayısı, doğum sonu ilk yarım saatte emzirmeye başlama, emzirme döneminde destek görme, sadece anne sütü verirken bebeğinin doyduğunu düşünme, altıncı aydan sonra tamamlayıcı gıdaya geçme ve emzik ya da biberon kullanma durumlarından etkilendiği belirlenmiştir ($p < 0.05$) (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tartışma

Annelerin Bebek beslenmesi Tutum Ölçeği Puan ortalaması 61.57 ± 5.34 olarak bulunmuştur. Ülkemizde yapılan farklı çalışmalarda ölçek toplam ortalama puanı 66.70 ± 3.41 ve 48.11 ± 6.57 olarak belirlenmiştir (13,15). Ölçek puan ortalaması doğrultusunda, çalışmaya katılan annelerin bebek beslenmesi ve emzirmeye karşı pozitif bir tutum içerisinde olduğu düşünülmektedir.

Annelerin çoğunluğu ilköğretim mezunudur ve Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği puan ortalaması lisans ve lisansüstü eğitim mezunu kadınlarda diğer kadınlara oranla daha yüksektir. Topal ve arkadaşları (2017) Türk annelerle gerçekleştirdiği çalışmasında, annenin eğitim düzeyi arttıkça bebek beslenmesine karşı tutumunun da olumlu yönde artış gösterdiğini belirlemiştir (15). Eğitim seviyesi düştükçe kadınlar formül mama reklamlarından daha fazla etkilenmekte ve bebeğini formül mama ile beslemenin bir zenginlik sembolü olduğuna inanmaktadır (16). Emzirme süresini etkileyen faktörlerin değerlendirildiği çalışmalar, emzirme süresinin sosyoekonomik seviye ve eğitim durumu arttıkça artış gösterdiğini desteklemektedir (17-21). Öğrenim düzeyi arttıkça annelerin daha bilinçli seçimler yaptığı düşünülmektedir.

Çalışma durumlarına bakıldığında annelerin %24.5'inin çalıştığı ve çalışan annelerin ölçek puan ortalamasının çalışmayan annelere oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışan anneler genellikle çalışma şartları ve kurumda emzirmeyi destekleyen uygulamaların yokluğundan kaynaklı emzirmeyi erken dönemde sonlandırırsa da (16,22), emzirmeye karşı bu pozitif tutuma çalışan annelerin eğitim durumunun çalışmayan annelere oranla daha yüksek olmasının neden olduğu düşünülmektedir. Annelerin %73'ü doğum öncesi dönemde, %57'si ise doğum sonu dönemde emzirme ile ilgili herhangi bir eğitim almamıştır. Çalışmada ülkemizde yapılan diğer çalışmalara paralel olarak annelerin doğum öncesi ve sonrası dönemde emzirme eğitimi alma oranının düşük olduğu belirlenmiştir (23, 24). Doğum öncesi ve sonrası dönemde verilen emzirme danışmanlığı emzirmenin devamlılığı açısından önemlidir. Doğum öncesi dönemde emzirme eğitimi almak emzirmeye erken başlama ve ilk altı ayda emzirmenin sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkilemektedir (25). Emzirme eğitimi ve desteğine ilişkin meta-analizler emzirme eğitiminin ve/veya desteğinin emzirme oranlarını ve süresini etkin bir şekilde artırabileceğini göstermiştir (26-28). Çalışmamızda doğum öncesi dönemde verilen emzirme eğitiminin annelerin bebek beslenmesine karşı tutumunu olumlu etkilediği, ancak

doğum sonrası dönemde verilen eğitimin bu tutumu etkilemediği belirlenmiştir. Çalışmamız bulgularına paralel şekilde, yapılan çalışmalarda da gebelik döneminde verilen emzirme eğitiminin ilk altı ayda sadece anne sütü ile beslenme oranlarını ve süresini artırdığı (29), ancak ebeveynlere doğum sonu erken dönemde verilen emzirme eğitiminin bebeklerin ilk altı ay anne sütü alma durumunu etkilemediği belirlenmiştir (30). Ülkemizde bebek dostu hastane çalışmaları kapsamında emzirme ve anne sütü eğitimlerine önem verilmesine rağmen eğitim alma oranlarının istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Özellikle doğum öncesi dönemde ebeveynlere yönelik anne sütü ve emzirme eğitimlerine ağırlık verilmelidir. Doğum sonu ilk yarım saatte emzirmeye başlama oranı ise %87 olup bebeği altıncı ayını dolduran anneler arasında bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme oranı %63.5'tir. İlk yarım saatte emzirmeye başlama oranı farklı çalışmalarda sırasıyla %56, %59.6 ve %45.6 olarak bulunmuştur (31, 32, 24). 2018 TNSA verilerine göre de bebeklerin %71'inin doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirildiği ve bu durumun yerleşim yeri, annenin eğitim durumu ve hane halkı refah düzeyi gibi faktörlerden etkilendiği belirlenmiştir (5). Doğum sonu ilk yarım saat içerisinde emziren annelerin daha geç başlayan annelere göre emzirmeye karşı daha olumlu bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Doğum sonu ilk saatlerde emzirmeye başlamanın ve dolayısıyla erken dönemde ten tene temasın, anne ve bebek bağlanmasına sağladığı katkıdan dolayı annelerin emzirmeye karşı tutumlarını da olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Annelerin %85'i sadece anne sütü verdiği dönemde bebeğinin doyduğunu düşünmektedir. Anne sütünün bebeği için tek başına yeterli olduğunu düşünen annelerin emzirmeye karşı daha olumlu bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür. O'Brien ve arkadaşları (2008) da çalışmasında anne sütünün tek başına yeterli olduğuna inanan kadınların ilk altı ay bebeklerini sadece anne sütü ile beslenme durumlarının daha muhtemel olduğunu belirtmiştir (33). DSÖ ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) bebeklerin yaşamlarının ilk altı ayında sadece anne sütü ile beslenmesini; altıncı aydan sonra tamamlayıcı gıdaya geçilmesini ve iki yaşına kadar da bu gıdalara ek olarak emzirmenin devam ettirilmesini önermektedir. Biberon kullanımı ise herhangi bir yaş grubu için önerilmemektedir. TNSA 2018 verilerine göre yaşamlarının ilk altı ayında sadece anne sütü ile beslenen bebek oranı %41 ve ortanca sadece anne sütü ile beslenme süresi 1.8 aydır (5). Ülkemizde yapılan çalışmalarda annelerin genellikle dördüncü ile altıncı ay arasında (34-36), yurt dışında da benzer şekilde annelerin bebekleri altıncı ayını doldurmadan önce tamamlayıcı gıdaya geçtiği bulunmuştur (7, 37-40).

Altı aydan küçük çocuklar arasında biberon kullanımının TNSA verilerine göre iki aydan küçük çocuklara %31 olduğu, 9-11 aylık çocuklar arasında %60'a kadar çıktığı belirlenmiştir (5). Çalışmada da annelerin %36'sı hem emzik hem biberon kullanmakta olduğunu ifade etmiştir. Emzik ve biberon kullanma durumunun annelerin bebek beslenmesine ilişkin tutumlarını etkilediği belirlenmiştir. Yapılan ileri analizde (Post hoc Tukey test) bu durumun emzik ya da biberon kullanmayan annelerin ölçek puanının en az birini ya da ikisini birden kullanan annelere göre yüksek olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir (Tablo 2). Bu durum emzik ya da biberon kullanmayan annelerin bebek beslenmesine karşı daha pozitif bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir. Özellikle bebek dostu hastane çalışmaları kapsamında biberon ya da emzik önerilmesine rağmen annelerin hala kullanmakta ısrar etmesi düşündürücü bir durum olup, konu ile ilgili yapılan çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Annelerin destek görme durumlarına bakıldığında %69.8'i emzirme döneminde eşi ya da aile büyükleri tarafından destek gördüğünü ifade etmiştir. Destek görenlerin görmeyenlere oranla emzirmeye yönelik pozitif bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir. Cox ve ark. (2015) bebeğin babası ve büyükannesi de dahil olmak üzere yakın sosyal desteklerin emzirme tutumunu ve emzirme süresini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir (11). Ayrıca kadınlar emzirme döneminde eğitim almak yerine, pratik ve kişisel olarak yardım gereksinimlerinin karşılanmasını tercih etmektedir (41). Bu bağlamda emzirme döneminde destek olacak kişileri anne sütünün önemi ve emzirme dönemindeki destek hakkında bilgilendirmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Çalışma sonucunda annelerin doğum öncesi ve sonrası dönemde emzirme ve anne sütü ile ilgili yeterli eğitim almadığı, emzirmenin doğum sonu ilk yarım saat içinde başlatıldığı ancak emzirmenin başarılı bir şekilde devam ettiremediği belirlenmiştir. Emzik ve biberon kullanma oranları da yüksek bulunmuştur. Özellikle bebek dostu hastane çalışmaları kapsamında biberon ya da emzik kullanımı önerilmemesine rağmen annelerin hala kullanmakta ısrar etmesi düşündürücü bir durum olup konu ile ilgili yapılan çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ölçek toplam puan ortalamalarına bakıldığında, annelerin bebeklerini anne sütü ile beslemeye yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Annelerin bebek beslenmesi tutumlarının; annenin yaşı, eğitim ve çalışma durumu, doğum öncesi dönemde emzirme ile ilgili eğitim alma durumu, çocuk sayısı, doğum sonu ilk

yarım saatte emzirmeye başlama, emzirme döneminde destek görme, sadece anne sütü verirken bebeğinin doyduğunu düşünme, altıncı aydan sonra tamamlayıcı gıdaya geçme ve emzik ya da biberon kullanma durumlarından etkilendiği belirlenmiştir. Bu değişkenler içerisinde annelerin emzirmeye karşı tutumunu olumlu yönde etkileyen ve ebelerin müdahale alanına giren en önemli değişken doğum öncesi dönemde emzirme eğitimi alma durumudur. Çalışma sonucunda emzirme tutumunu olumlu etkilemesine rağmen, eğitim alan kadın oranının istenilenin çok altında olduğu belirlenmiştir. Gebe okulunda verilen eğitimler ve antenatal izlemler sırasında emzirme ve anne sütü ile ilgili eğitimlere ağırlık verilmesinin annelerin emzirme konusundaki tutumlarının daha olumlu hale gelmesine ve emzirme süresinin artmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Mazzocchi A, Gianni ML, Morniroli D, Leone L, Roggero P, Agostoni C, et al. Hormones in Breast Milk and Effect on Infants' Growth: A Systematic Review. *Nutrients*. 2019;11(8).
2. Chowdhury R, Sinha B, Sankar MJ, Taneja S, Bhandari N, Rollins N, et al. Breastfeeding and maternal health outcomes: a systematic review and meta-analysis. *Acta Paediatr*. 2015;104(467):96-113.
3. Baby-Friendly Hospital Initiative: Revised, Updated and Expanded for Integrated Care. WHO Guidelines Approved by the Guidelines Review Committee. Geneva 2009.
4. WHO and UNICEF issue new guidance to promote breastfeeding in health facilities globally. Available from: <https://www.who.int/news-room/detail/11-04-2018-who-and-unicef-issue-new-guidance-to-promote-breastfeeding-in-health-facilities-globally>.
5. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
6. Dennis CL. Breastfeeding initiation and duration: a 1990-2000 literature review. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*. 2002;31(1):12-32.
7. Scott JA, Binns CW, Oddy WH, Graham KI. Predictors of breastfeeding duration: evidence from a cohort study. *Pediatrics*. 2006;117(4):e646-55.
8. Ibanez G, Martin N, Denantes M, Saurel-Cubizolles MJ, Ringa V, Magnier AM. Prevalence of breastfeeding in industrialized countries. *Rev Epidemiol Sante Publique*. 2012;60(4):305-20.
9. Bai Y, Middlestadt SE, Peng CY, Fly AD. Predictors of continuation of exclusive breastfeeding for the first six months of life. *J Hum Lact*. 2010;26(1):26-34.
10. Inoue M BC, Katsuki Y, Ouchi M. Japanese mothers' breastfeeding knowledge and attitudes assessed by the Iowa Infant Feeding Attitudes Scale. *Asia Pac J Clin Nutr* 2013;22(2):261
11. Cox KN, Giglia RC, Binns CW. The influence of infant feeding attitudes on breastfeeding duration: evidence from a cohort study in rural Western Australia. *Int Breastfeed J*. 2015; 10:25.
12. Chambers JA, McInnes RJ, Hodginott P, Alder EM. A systematic review of measures assessing mothers' knowledge, attitudes, confidence and satisfaction towards breastfeeding. *Breastfeeding Review*. 2007;15(3):17-25.

13. Eksioğlu A, Yeşil Y, Çeber Turfan E. Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeğinin (Iowa) Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*. 2016;13(3):209-15.
14. De La Mora ARD. The Iowa Infant Feeding Attitude Scale: Analysis of reliability and validity. *Journal of Applied Social Psychology* 1999;29(11):2362-80.
15. Topal S, Yuvaci HU, Erkorkmaz U, Cinar N, Altinkaynak S. The determination of infant feeding attitudes among Turkish mothers using the Iowa Infant Feeding Attitude Scale. *J Pak Med Assoc*. 2017;67(10):1567-73.
16. Altamimi E, Al Nsour R, Al Dalaen D, Almajali N. Knowledge, Attitude, and Practice of Breastfeeding Among Working Mothers in South Jordan. *Workplace Health Saf*. 2017;65(5):210-8.
17. Bbaale E. Determinants of early initiation, exclusiveness, and duration of breastfeeding in Uganda. *J Health Popul Nutr*. 2014;32(2):249-60.
18. Mizrak Sahin B, Ozerdogan N, Ozdamar K, Gursoy E. Factors affecting breastfeeding motivation in primiparous mothers: An application of breastfeeding motivation scale based on self-determination theory. *Health Care Women Int*. 2019;40(6):637-52.
19. Ogunlesi TA. Maternal socio-demographic factors influencing the initiation and exclusivity of breastfeeding in a Nigerian semi-urban setting. *Matern Child Health J*. 2010;14(3):459-65.
20. Yüzügüllü DA, Aytaç N, Akbaba M. Investigation of the factors affecting mother's exclusive breastfeeding for six months. 2018;53(2):96-104.
21. Bağ Ö, Yaprak I, Halicioğlu O, Parlak Ö, Harputluoğlu N, Astarcioglu G. Maternal Knowledge on Breastmilk and Psychosocial Factors Influencing Exclusive Breastfeeding. *Tepecik Eğitim Hast Derg*. 2006;16(2):63-70.
22. Ogbuanu C, Glover S, Probst J, Hussey J, Liu J. Balancing Work and Family: Effect of Employment Characteristics on Breastfeeding. 2011;27(3):225-38.
23. Çakmak SDA. Postpartum dönemdeki annelerin emzirme ve anne sütünün önemi hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi. *Türk Aile Hek Derg*. 2019;23 (1):9-19.
24. Çalık KY, Çetin FC, Erkaya R. "Annelerin emzirme konusunda uygulamaları ve etkileyen faktörler.". *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2017;6.3 80-91.
25. Rosen IM, Krueger MV, Carney LM, Graham JA. Prenatal breastfeeding education and breastfeeding outcomes. *MCN Am J Matern Child Nurs*. 2008;33(5):315-9.
26. Hannula L, Kaunonen M, Tarkka MT. A systematic review of professional support interventions for breastfeeding. *J Clin Nurs*. 2008;17(9):1132-43.
27. Haroon S, Das JK, Salam RA, Imdad A, Bhutta ZA. Breastfeeding promotion interventions and breastfeeding practices: a systematic review. *BMC Public Health*. 2013;13 Suppl 3: S20.
28. Kim SK, Park S, Oh J, Kim J, Ahn S. Interventions promoting exclusive breastfeeding up to six months after birth: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Int J Nurs Stud*. 2018; 80:94-105.
29. Onbaşı Ş, Duran R, Çiftdemir N, Vatansever Ü, Acunaş B, Süt N. Doğum öncesi anne adaylarına verilen emzirme ve anne sütü eğitiminin emzirme davranışları üzerine etkisi. *Türk Pediatri Arşivi*. 2011;46(1):75-80.
30. Yılmaz C, Taşpınar A. Doğum Sonrası Erken Dönemde Ebeveynlere Verilen Emzirme Eğitiminin Bebeklerin İlk Altı Ay Anne Sütü Alma Durumuna Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2017;6(3):25-34.
31. Bolat F, Uslu S, Bolat G, Bülbül A, Arslan S, Çelik M, et al. The factors affecting breast feeding in first 6 months. 2011;11(1):5-13.
32. İnce T, Kondolt M, Yalçın SS, Yurdakök K. Annelerin emzirme danışmanlığı alma durumları. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2010;53(3):189-97.
33. O'Brien M, Buikstra E, Hegney D. The influence of psychological factors on breastfeeding duration. *J Adv Nurs*. 2008;63(4):397-408.
34. Şatır G, Çelik M, Kehmacioğlu M. Emzirme Döneminde Olan Annelerin Bebek Besleme Alışkanlıkları ve Bunları Etkileyen Faktörler. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*. 2017;24 (3):60-6.
35. Beşbenli K, Avgen B, İncioğlu A, Çetinkaya F. İstanbul'da üç farklı sosyoekonomik grupta yer alan annelerin emzirme ve bebek beslenmesi konusundaki bilgi ve davranışları. *Cocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2013;56(2).
36. Sivri BB, Özpulat F, Büyükmumcu M. Understanding breastfeeding initiation and continuation in rural communities: a combined qualitative/quantitative approach. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2014;5(1).
37. Amezdroz E, Carpenter L, O'Callaghan E, Johnson S, Waters E. Transition from milks to the introduction of solid foods across the first 2 years of life: findings from an Australian birth cohort study. *J Hum Nutr Diet*. 2015;28(4):375-83.
38. Clayton HB, Li R, Perrine CG, Scanlon KS. Prevalence and reasons for introducing infants early to solid foods: variations by milk feeding type. *Pediatrics*. 2013;131(4):e1108-14.
39. Kuo AA, Inkelas M, Slusser WM, Maidenberg M, Halfon N. Introduction of solid food to young infants. *Matern Child Health J*. 2011;15(8):1185-94.
40. Scott JA, Binns CW, Graham KI, Oddy WH. Predictors of the early introduction of solid foods in infants: results of a cohort study. *BMC Pediatr*. 2009; 9:60.
41. Quinn EM, Gallagher L, de Vries J. A qualitative exploration of breastfeeding support groups in Ireland from the women's perspectives. *Midwifery*. 2019; 78:71-7.